

РОЗДІЛ I

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

УДК 371.123:7.012: 378:7 "71"

Ольга Баніт,
м. КиївМОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ
ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

Створення моделі розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну вимагає проведення збору та аналізу необхідної інформації за допомогою ефективних методів діагностування, осмислення досліджуваного об'єкта, визначення критеріїв його оцінювання, встановлення кількісних співвідношень між його компонентами, визначення факторів впливу на їхні характеристики, і, зрештою, конструювання нормативної (бажаної, ідеальної) схеми.

Результати аналізу відповідних наукових джерел та узагальнення практики роботи вищих навчальних закладів засвідчують, що визначення рівня сформованості професійної майстерності викладача вимагає комплексної діагностики. Оцінка професійної діяльності викладачів графічного дизайну не може бути достатньо ефективною без її проведення на основі науково обґрунтованої технології, яка базується на сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки та перевірена практикою діагностики означеного особистісного новоутворення. Вона має складатися з системи оцінювання та організаційного алгоритму її застосування в реальних умовах. Технологія передбачає самооцінку та експертну оцінку за допомогою об'єктивних та ефективних методів і методик діагностики результатів діяльності та рівня професійної майстерності за широким та системним комплексом показників.

У нашому дослідженні діагностичні методики застосовувались як суб'єктивні методи вивчення особистості викладача. Тобто діагностика за допомогою цих методів здійснювалась згідно з думкою викладача про себе. Відтак акцент діагностики зміщувався з надання зовнішньої експертної оцінки на формування у викладача умінь і навичок самоаналізу професійної поведінки, самокорекції і саморегулювання, а також стимулювання самого викладача до осмислення і розв'язання своїх професійних проблем. За таких умов викладач стає небайдужим до того, як у студентів формуються навички самостійного мислення, до їх досягнень у навчально-пізнавальній діяльності, до авторитетності дисципліни, яку він викладає. Задля позитивних результатів він дбатиме, як стверджує О. Ельбрехт "про набуття такого рівня професіоналізму і педагогічної майстерності, який уможливить створення комфортної

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

атмосфери і ситуації успіху для себе і для тих, кого навчає" [1].

Комплекс методик діагностики, що характеризують рівень професійної майстерності викладачів графічного дизайну, підбрано з урахуванням психолого-педагогічних розробок останніх років. Зокрема, ми використали матеріали монографій та посібників таких авторів, як В. Аванасов, А. Барташов, О. Ельбрехт, М. Кухарев, В. Решетько, К. Макагон, Л. Крамущенко, В. Симонов, О. Тунік, Л. Турищева, М. Фетіскін, О. Щепланова, які в окремих випадках адаптували з огляду на проблему нашого дослідження.

Мета розробленої нами моделі полягає у створенні алгоритму розвитку професійної майстерності викладача графічного дизайну у вищих навчальних закладах мистецького профілю.

У філософському розумінні моделлю є міра, зразок, норма. У методології науки – це аналог, структура, схема, знакова система, що визначає фрагменти природної чи соціальної реальності [6, с. 382]. У педагогіці термін "модель" вживають для обґрунтування певних явищ та умов відтворення реальних процесів, які відбуваються в освітньому середовищі [2, с. 285]. Ми виходимо з тлумачення поняття "модель" як форми наукової абстракції, в якій виділені найбільш істотні відношення об'єкта, що досліджується, закріплені в наочно сприйнятних, описуваних зв'язках і відношеннях. Моделюванням є спосіб пізнання, при якому система, що досліджується, відтворюється в іншій, її копії – моделі. Результати, одержані за допомогою моделювання, як правило, переносяться на оригінал досліджуваного явища.

Майстерність викладача вищої школи розвивається у процесі освітньо-практичної діяльності в вищому навчальному закладі, на зміст якої впливають як вимоги ринку праці й суспільства до рівня освіченості фахівця, так і галузеві стандарти. Отже її досягнення може здійснюватися за умови ефективно організованої та методично забезпеченої системи розвитку професійної майстерності на основі самоосвіти та саморозвитку.

Розробка системи критеріїв оцінки рівня професійної майстерності викладачів графічного дизайну вимагає врахування наступних моментів.

По-перше, критерії сформованості професійної майстерності ґрунтуються на оптимальній професійній діяльності, коли досягається найвищий рівень громадянськості, відповідальності, гуманізму в ставленні до студентів.

По-друге, виходячи з того, що процес розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну є тривалим, що продовжується протягом всього життя, система критеріїв має враховувати динаміку цього розвитку. Тобто означені критерії мають надавати можливість визначити рівень професійної майстерності викладачів графічного дизайну на досліджуваний момент часу та відслідковувати її зміну на різних етапах професіоналізації, діагностуючи рівень розвитку особистості.

По-третє, система критеріїв має охоплювати всі складові професійної майстерності викладачів графічного дизайну.

Професійна майстерність викладачів графічного дизайну представлена сукупністю двох складових: педагогічна і дизайнерська майстерність (зокрема володіння графічним дизайном), які ми беремо за основу. Відтак, методика діагностування складається з двох частин. У першій її частині подано показники для оцінки педагогічних, психологічних і загальних методичних результатів діяльності педагога вищої школи, а в другій – показники оцінки дизайнерських умінь викладача як предметника та результатів його творчої художньо-дизайнерської праці. Відповідно до цього нами було сформульовано наступні критерії:

- для діагностування рівня педагогічної майстерності *ціннісно-мотиваційний* (гуманістична спрямованість), *компетентнісно-кваліфікаційний* (психолого-педагогічна підготовка), *рефлексивно-операційний* (педагогічні здібності та психологічні якості), *комунікативно-діяльнісний* (педагогічна техніка, стиль спілкування, стиль викладання);

- для діагностування рівня дизайнерської майстерності *мистецький* (наявність знань з історії і теорії мистецтва та дизайну), *художній* (рівень володіння основами рисунку, живопису, кольорознавства, композиції), *комп'ютерний* (рівень володіння графічними програмами), *проектний* (результати проектної діяльності).

Кожний з них має відповідні критеріальні ознаки: ціннісно-мотиваційні (ознаки сформованості мотивації до розвитку професійної майстерності, наявність моральних цінностей і пріоритетів, відповідальність, готовність до емпатії, толерантність на всіх етапах професійної діяльності), кваліфікаційно-компетентнісні (ознаки відповідності нормативно-правовим вимогам і ступеню володіння психолого-педагогічними та художньо-дизайнерськими знаннями, вміннями, навиками, професійно-особистісні якості), рефлексивно-операційні (професійно-діяльнісна поведінка, усвідомлене прийняття рішень в умовах професійної діяльності, які гарантують педагогічну взаємодію та спроможність до професійної рефлексії, вмотивоване прагнення до самовдосконалення, вміння визначати вплив і системно бачити наслідки професійної діяльності) комунікативно-діяльнісні (готовність до співпраці та взаємодії), тощо.

Для здійснення педагогічного діагностування викладачів графічного дизайну було сформульовано шкалу рівнів кожного критерію професійної майстерності та визначено їх основні показники. Кожний критерій має вияв на п'яти рівнях: репродуктивний (професійні знання), реконструктивний (професійні вміння), конструктивний (професійні знання і вміння + досвід), творчий (професійна творчість), креативний (професійне новаторство).

Рівні сформованості професійної майстерності викладача графічного дизайну починають відлік з отриманої в процесі навчання та педагогічної практики бази теоретичної і практичної підготовки. З часом ці знання переходять у професійні вміння, які є основою професіоналізму викладача і становлять другий рівень його професійної майстерності. Поступово відшліфовуючи методи та прийоми використання психолого-педагогічної теорії на практиці та доводячи навчальні і виховні вміння до

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

високого ступеня досконалості, викладач набирається досвіду і переходить на наступний, конструктивний, рівень. Осмислення досвіду та рефлексія виводить викладача на рівень професійної творчості, який характеризується включенням у навчально-виховну діяльність певних методичних модифікацій, раціоналізації прийомів і методів, завдяки яким забезпечується ефективність навчально-виховного процесу. Найвищим рівнем професійної майстерності викладача графічного дизайну вважаємо рівень *професійного новаторства* (креативний), який органічно поєднує висунення і реалізацію нових, прогресивних ідей, принципів і прийомів у процесі навчання й виховання паралельно із суттєвим підвищенням його якості.

Так педагогічні вміння й основи педагогічної творчості формуються в майбутніх викладачів ще у процесі навчання та практики, а розвиток професійної творчості та професійного новаторства можливий за умови активної професійної діяльності, яка супроводжується самоосвітою.

Визначення критеріїв, рівнів та показників професійної майстерності викладачів графічного дизайну відбувалося протягом тривалого періоду спостережень, а діагностика рівнів майстерності здійснювалася на основі проектних методик, спеціальних тестів, опитувальників, самооцінювання викладачів.

Детальна структуризація даних, одержаних в результаті вихідних діагностичних вимірювань, проводилась за допомогою тестової шкали у програмі SPSS [4, с. 55]. Ці дані називаються первинними або "сирими". У результаті стандартизації з'являються тестові норми – таблиця перерахунку "сирих" балів у стандартні тестові шкали. Це дозволило нам виділити п'ять рівнів професійної майстерності викладачів графічного дизайну (1 – репродуктивний, 2 – реконструктивний, 3 – конструктивний, 4 – творчий, 5 – креативний) шляхом переведення "сирих балів" показників майстерності у значення Z-шкали нормального розподілу зі стандартним відхиленням – σ .

Осмислення феномену професійної майстерності, обґрунтування інструментарію для її діагностики, аналіз критеріїв, рівнів і показників її оцінювання, визначення факторів впливу на їхні характеристики, дає нам можливість побудувати модель розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну та встановити взаємовідношення між її компонентами (рис. 1).

Модель умовно ділиться на три блоки: 1 – *нормативно-цільовий*; блок; 2 – *змістово-критеріальний* блок; 3 – *організаційно-педагогічний* блок. Такий поділ достатньо умовний, оскільки їх змістове наповнення є повністю взаємозалежним і взаємодоповнюваним. Вони уможливають забезпечення неперервності та наступності розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну у вищих начальних закладах мистецького профілю з урахуванням психолого-педагогічної та мистецько-дизайнерської складових.

Блок 1 – *нормативно-цільовий*, який відображає освітні цілі; стандартизований обсяг змісту; форми, методи й засоби навчання та

вимоги ринку праці до рівня професійної майстерності викладача, представлений кількома субблоками.

Нормативний субблок визначається нормативними вимогами (Галузевий стандарт за напрямом 6.020207 "Дизайн" галузі знань 0202 "Мистецтво", спеціальністю 17.00.07 "Дизайн"): у яких визначено освітні цілі; поданий стандартизований обсяг змісту, що забезпечує широкий спектр знань з гуманітарних, соціальних, фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін; окреслені форми, методи й засоби навчання.

Субблок "Вимоги ринку праці" до рівня компетентності та майстерності викладача графічного дизайну встановлює рівень відповідності між цілями, завданнями, формами й засобами освіти через варіативний компонент її змісту, що забезпечує реалізацію змінюваних, як правило, зростаючих вимог ринку до рівня професійної майстерності фахівців. Галузевий стандарт і вимоги ринку праці регламентують і спрямовують мистецько-дизайнерську освіту в вищих навчальних закладах.

Третій субблок виявляє складові професійної майстерності: педагогічна й дизайнерська, які забезпечує психолого-педагогічна та художньо-дизайнерська підготовка. Відомо, що важливими якостями особистості викладача є гуманні взаємостосунки між учасниками педагогічного процесу, які передбачають, насамперед, чесність педагога, педагогічну щирість, відповідний стиль і тон спілкування, мовленнєву культуру, педагогічний такт, педагогічну міру, зовнішній вигляд. Вони складають основу педагогічної майстерності, важливість якої обґрунтована І. Зязюном [5]. На відміну від інших викладачів вищої школи викладачу графічного дизайну важливо володіти відчуттям кольору, композиції, форми й матеріалу, основами рисунку, живопису та проектування, знати історію мистецтв і дизайну, користуватися графічними програмами (Photoshop, CorelDraw, PowerPoint та ін.), вміти узагальнити і представити результати своєї праці на художніх виставках, семінарах, круглих столах, конференціях.

Комплекс субблоків першого блоку спрямований на досягнення мети: постійний неперервний розвиток професійної майстерності викладача графічного дизайну у вищих навчальних закладах мистецького профілю.

Досягнення цієї мети стає можливим за умови розроблення відповідного змістового наповнення, критеріїв та рівнів, на які могли б орієнтуватися викладачі в процесі самоосвіти та саморозвитку.

Тому блок 2 – *змістово-критеріальний*, визначає навчально-методичне забезпечення, розроблене з урахуванням новітніх досягнень у галузі дизайну та педагогічних технологій, а також організації самостійної пізнавальної роботи викладача в процесі педагогічної діяльності.

Змістове наповнення охоплює три цикли дисциплін: світоглядно-культурологічний, психолого-педагогічний і фахово-методичний.

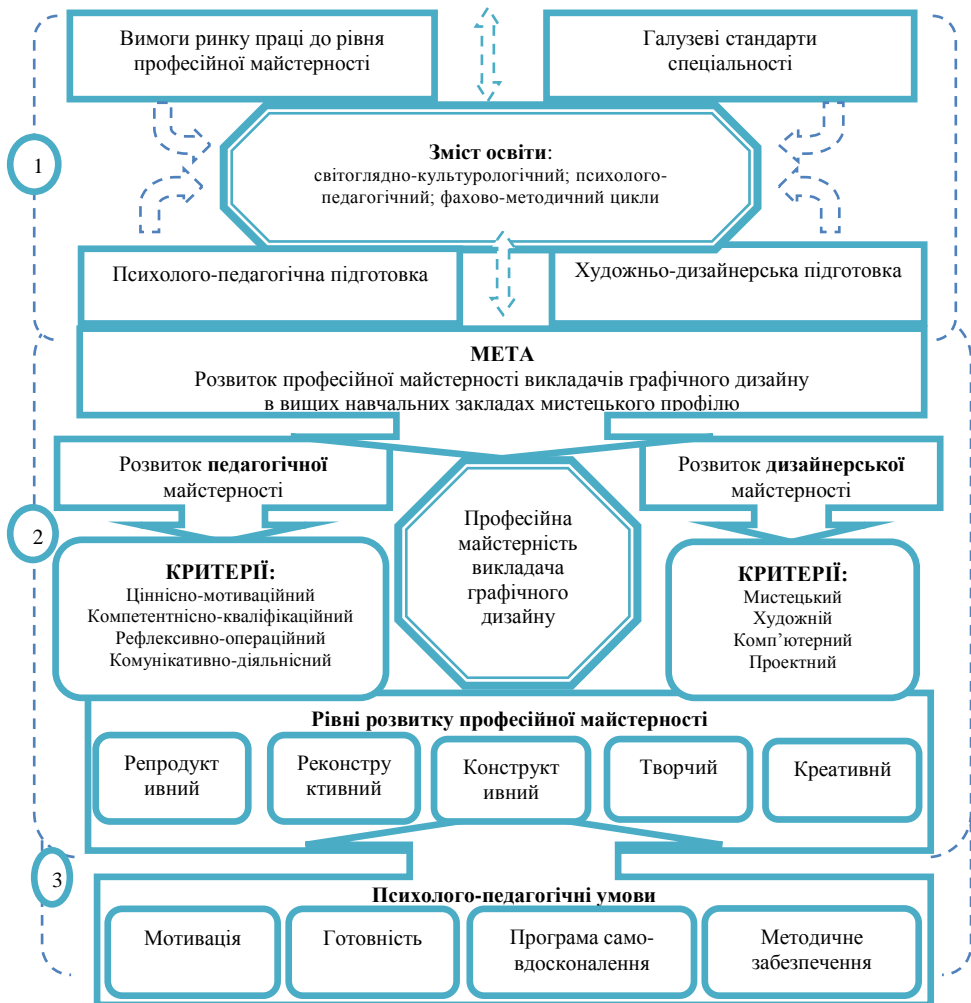

Рис. 1. Модель розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну

Цикл світоглядно-культурологічних дисциплін інтегрує сукупність усіх тих знань, які можна назвати людинознавчими. Цей цикл формує в майбутнього викладача розуміння проблем національно-культурного відродження, політичну і правову культуру, вміння орієнтуватися в конкретних соціально-економічних обставинах тощо.

Цикл психолого-педагогічних дисциплін, спрямований на формування цілісної картини світу, базується на гуманній педагогіці, аналізі гуманістичних засад у класичному педагогічному досвіді, ознайомленні з сучасними гуманістичними педагогічними концепціями, засвоєнні особистісно орієнтованого підходу до студента. Цей цикл має сприяти формуванню духовного начала та розвитку свідомої культурної творчості. Тому в змісті потрібен естетичний цикл, який можна реалізувати в процесі ознайомлення з античною культурою, давньогрецькою і давньо-християнською міфологією, мистецтвом Відродження тощо.

Фахово-методичний цикл охоплює художні й дизайнерські дисципліни, що фокусуються на візуальній комунікації і уяві, зокрема: системи візуальної ідентифікації (логотип, графічний знак, розробка корпоративних візиток, конвертів, бланків, ділових папок), типографіка і плакат (дизайн друкованих видань газетної та журнальної періодики, книг, каталогів, альбомів), упаковка та етикетка, зовнішня реклама та дизайн виставкових експозицій, комп'ютерні технології та комп'ютерна графіка.

Критерії, детально описані вище, дозволяють оцінити рівень вияву кожної складової професійної майстерності викладачів графічного дизайну і за розробленими показниками зробити висновок щодо сформованості професійної майстерності викладачів графічного дизайну та простежити зміни і розвиток на різних етапах професійної діяльності.

Блок 3 – *організаційно-педагогічний*, визначає сукупність педагогічних умов, які уможливають реалізацію поставлених цілей засобами діяльності викладачів і студентів на різних етапах навчального процесу. Це, передусім, створення мотивації на свідоме засвоєння знань, необхідних для подальшого використання в професійній діяльності; готовності до освоєння інноваційних особистісно діяльнісних педагогічних технологій, спрямованих на самостійну пізнавальну діяльність; розроблення навчально-методичного супроводу розвитку професійної майстерності (методичні, дидактичні матеріали і консультування).

Важливу роль у розвитку професійної майстерності відіграє стійка позитивна мотивація педагогічної діяльності викладача вищої школи як вияв його професійної ідентичності. Нагадаємо, що мотивація – це внутрішній сенс зовнішньої діяльності. Оскільки професійна діяльність викладача графічного дизайну є полівмотивованою, то наявність кількох різноважливих фахових напрямків зумовлює співіснування певної ієрархії сенсів. Це можуть бути як соціально значимі мотиви, наприклад, професіоналізація, так і прагматичні, як-то самоствердження.

У процесі професійного розвитку викладача актуальними для нього стають глибоко особистісні мотиви, динаміка яких позитивно впливає й на підвищення професійної майстерності. Сукупність сенсів утворює систему особистісних духовних цінностей викладача, його особистий професійний менталітет, його індивідуальне професійне

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

кредо. Важливо, щоб викладач володів смислотворчістю, тобто вмів черпати все нові й нові сенси зі своєї професії. Поєднання власного професійного розвитку викладача графічного дизайну і сприяння ним професіоналізації студентів зумовлює глибинну професійну мотивацію. За таких умов професійна майстерність викладача графічного дизайну є запорукою майбутнього професіоналізму студентів. Саме цей симбіоз зумовлює гуманістичну спрямованість розвитку професійної майстерності викладача [3].

Програма самовдосконалення як постійної діяльності викладача графічного дизайну, спрямованої на розширення і поглиблення професійно-методичних знань і вмінь, вдосконалення рівня предметної підготовки охоплює вісім напрямів, які відповідають визначеним вище критеріям. Крім того, програма включає традиційні напрями самоосвіти: науково-дослідну роботу по певній темі; відвідування бібліотек, музеїв, виставок, театрів, клубів, наукових, технічних, художніх, спортивних товариств; участь у конкурсах та виставках, вивчення науково-методичної та навчальної літератури; оволодіння інноваційними технологіями; участь у засіданнях кафедр, предметних комісій; відвідування занять своїх колег, обмін думками з питань організації занять, змісту навчання, методів викладання; спілкування з ученими, цікавими людьми; теоретичну розробку і практичну апробацію різних форм занять, заходів, власних навчальних матеріалів; осмислення передового досвіду та узагальнення власної практичної діяльності.

Таким чином, модель розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну у вищих навчальних закладах мистецького профілю охоплює предметно-технологічний і соціально-моральний аспекти професійної діяльності викладачів, надаючи їм можливість гармонійно поєднувати цілі навчання й виховання, розвивати власну професійну майстерність протягом життя. Крім того, модель дає можливість реалізувати принципи прогностичності, інтегративності, компліментарності, наступності й варіативності. З її допомогою вибудовується стратегічний напрям розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну у вищих навчальних закладах мистецького профілю. Сенс розроблення моделі ми вбачаємо в тому, що вона здатна відображати ті властивості "оригіналу", які є суттєвими для наукового дослідження, оскільки її зміст фіксує внутрішні характеристики об'єкту, що безпосередньо не спостерігаються.

Упровадження моделі, на нашу думку, не тільки сприяє ефективному використанню потенційних можливостей кожного блоку, а й розкриє їх додаткові потенції за рахунок використання нових зв'язків між елементами освітньої системи. З огляду на це ми вважаємо, що процес розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну у вищих навчальних закладах мистецького профілю має підпорядковуватися певному алгоритму, представленому у вигляді моделі, яка складається з комплексу взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів: мети, змісту, критеріїв, рівнів та педагогічних умов, а їхня сукупність спрямована на

отримання результату.

Впровадження моделі розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну, вибудованої на основі системно-діяльнісного підходу вимагає експериментальної перевірки та підтвердження, що стане предметом подальшого дослідження в цьому напрямі.

Література

1. Ельбрехт О. Комплекс методик для діагностики професійної відповідальності та інших професійно важливих якостей викладача: метод. посіб. / О. Ельбрехт. – К.: Міленіум, 2006. – 88 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
3. Кузьміна Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Нина Васильевна Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1989. – 167 с.
4. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных / А.Д. Наследов. – СПб: Речь, 2004. – 392 с.
5. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривonos та ін. // [за ред. І.А. Зязюна]. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
6. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. педагогика, 1983. – 840 с.

Ольга Банит

Модель развития профессионального мастерства преподавателей графического дизайна

Аннотация. В статье раскрывается алгоритм создания модели развития профессионального мастерства преподавателя графического дизайна в высших учебных заведениях художественного профиля, который охватывает три блока: нормативно-целевой, содержательно-критериальный и организационно-педагогический.

Ключевые слова: профессиональное мастерство, преподаватель графического дизайна, модель развития.

Olga Banit

Model of professional skills of teachers of graphic design

Summary. The article reveals algorithm to create a model of professional skills of teachers of graphic design in higher education artistic profile that covers three categories: standard and target, content and criterion, organizational and pedagogical.

Key words: professional skills, teacher of graphic design, model development.